

Turvallisuus- ja kemikaalivirasto
PL 66
00521 Helsinki
kaivosasiat@tukes.fi

LAUSUNTO

31.3.2020

Dnro 123/2020

Asia: Paliskuntain yhdistyksen lausunto, KaivNro 2019

Viite: Lausuntopyyntönnö 14.2.2020

SOKLIN KAIVOSPIIRIN YLEISTEN JA YKSITYISTEN ETUJEN TURVAAMISEKSI TARPEELLISET MÄÄRÄYKSET

Tukes pyytää lausuntoa kaivoslain (621/2011) mukaisesta yleisten ja yksityisten etujen turvaamiseksi tarpeellisten määräysten tarkistamisesta Soklin kaivospiirin osalta.

Kaivospiiri sijoittuu Kemin-Sompion paliskuntaan, poronhoitolain (PHL 848/1990) määrittelemälle erityisesti poronhoitoa varten tarkoitettulle alueelle. Paliskunnassa oli poronhoitovuonna 2018-2019 poroluetteloon merkittyjä osakkaita 177 ja sen suurin sallittu eloporomäärä on 12 000. Kesäaikana paliskunnan alueella palkii lähes 20 000 poroa. Soklin kaivospiiri sijaitsee Kemin-Sompion paliskunnan pohjoisosassa. Paliskunnan pohjoisosan poronhoito perustuu porojen ympärivuotiseen vapaaseen laiduntamiseen luonnonlaitumilla ilman lisäruokintaa. Alue on poronhoidon näkökulmasta erittäin arvokas ja yhdessä toimivan laidunkierro ja suunnitelmallisen poronhoitojärjestelmän kanssa se on mahdollistanut Kemin-Sompion poronhoidon korkean kannattavuuden. Soklin kaivoksen alueelle ja sen ympäristöön sijoittuu paliskunnan erilaisia tärkeitä toiminnallisia alueita, kuten aidattu talvilaidun, kevättalven luppolaitumia, vasoma-alueita, kesälaitumia ja syyslaitumia sekä porojen kulku- ja kuljetusreitit. Alueen laajat, runsasravinteiset aapasuot, arot ja ahot ovat tärkeä kesälaidunresurssi, jotka määrittävät porojen teuras- ja talvikunnon. Alueen jäkälä- ja luppolaitumet mahdollistavat porojen selviämisen ankarimmista talvikuukausista. Kaivostoiminta Soklissa tulisi aiheuttamaan huomattavaa haittaa Kemin-Sompion paliskunnan poronhoidolle on siten lainvastainen.

Poronhoitoa turvaava lainsäädäntö

Poronhoitoa ja sen edellytyksiä turvataan poronhoitolailla. Poronhoidon kannattavuus perustuu porojen vapaaseen laidunnusoikeuteen (PHL 3 §). Soklin kaivosalan sijoittuu poronhoitolain (PHL 848/1990) määrittelemälle erityisesti poronhoitoa varten tarkoitettulle alueelle. Alueella olevaa valtion maata ei saa käyttää niin, että siitä aiheutuu huomattavaa haittaa poronhoidolle (PHL 2 §). Poronhoitolaissa (53 §) säädetään valtion viranomaisen neuvotteluvelvollisuudesta suunniteltaessa valtion maita koskevia poronhoidon harjoittamiseen vaikuttavia toimenpiteitä. Myös alueen kaavamerkinnot ja määräykset edellyttävät poronhoidon turvaamista.

Kaivoslain mukaan lupaviranomaisen on annettava yleisten ja yksityisten etujen turvaamiseksi tarpeelliset määräykset. Myös poronhoidolle aiheutuvien haittojen vähentämiseksi erityisellä poronhoitoalueella on annettava erilliset määräykset. Lisäksi lupaviranomaisen on tarkistettava toistaiseksi voimassa olevan kaivosluvan määräyksiä vähintään kymmenen vuoden välein tai määräajoin.

Poronhoitoon kohdistuvat vaikutukset

Soklin kaivos sijoittuisi poronhoidollisesti kriittisen tärkeälle alueelle ja se aiheuttaisi vaikutuksia huomattavasti laajemmalle alueelle kuin pelkästään kaivospiiriin osoittamalle alueelle.

Soklin kaivos aiheuttaisi paliskunnalle ainakin seuraavia vaikutuksia: 1) vaikutus laitumiin (menetykset), 2) vaikutus porojen laiduntamiseen, 3) vaikutus poronhoitotoimintaan ja rakenteisiin, 4) porotalouden kannattavuuden aleneminen (lisäruokinta, lisätyöt, tuoton väheneminen ym.), 5) vaikutus poronhoitokulttuuriin, 6) vaikutus turvallisuuteen (onnettomuudet liikenteessä ja kaivosalueella, niin porot kuin poronhoitajat) 7) vaikutukset porojen terveyteen ja lihan laatuun. Lisäksi voi aiheutua ennalta arvaamattomia vaikutuksia esimerkiksi kaivossaasteiden vuoksi.

Paliskunnan alue on poronhoitoon määritelty yhtenäinen kokonaisuus, joka koostuu monimuotoisesta ympäristöstä. Kemin-Sompion paliskunnan laidunkiertojärjestelmä on erittäin tehokas ja toimiva; siitä kertovat tutkitusti hyväkuntoiset talvilaitumet paliskunnan pohjoisosassa. Myös Soklin alueen kesälaitumet ovat hyvät, sillä alueella käsiteltyjen porojen teuraspainot ovat muihin alueisiin verrattuna suuremmat. Soklin kaivoksen rakentaminen lisää muun maankäytön aiheuttamia suoria ja epäsuoria laidunmenetyksiä paliskunnassa. Kaivoksen välittömät suorat vaikutukset kohdistuvat laajalle, noin 60 km² alueelle ja lisäksi menetetään laidunalueita suoraan tien ja voimajohdon alle (myös laidunten muutokset). Yhteensä suorat ja epäsuorat vaikutukset olisivat paliskunnan laskelman mukaan yli 720 km². Lisäksi aiheutuu vaikutuksia muualle paliskuntaan. RKTL:n porontutkimuksen mallinnusten mukaan paliskunnassa, missä on enemmän infrastruktuuria ja ihmistoimintaa, ovat myös huonompikuntoiset jäkäläliköt. Laitumien pirstoutuessa pienempiin osiin siirtyy laidunnuspaine porojen laidunkierron muutosten myötä jäljelle jääville yhtenäisille, rauhallisille laidunalueille, jolloin nämä kuluva normaalia enemmän. RKTL:n ja Metlan tutkimusten mukaan muu maankäyttö vaikuttaa näin elinkeinon kannattavuuteen mm. kiristyneen ravintotilanteen ja lisääntyvien ruokintakustannusten, sekä tuoton vähenemisen (teuras määrät ja painot) kautta. Kemin-Sompion pohjoisosan talvilaidunten menetyksen korvaaminen lisäruokinnalla on käytännössä mahdotonta järjestää. Etäisyydet alueelle ovat liian pitkät, jotta poroja voitaisiin ruokkia mastoon (poronhoitajien asuttamista kylistä matka vähintään kymmeniä, useimmilla yli sata kilometriä). Vaikutus kohdistuu poroihin, jotka ovat aina olleet ympäri vuoden luonnonlaitumilla. Poronhoitajien, joilla on kaikki tai suurin osa poroista ympärivuotisesti metsässä, ei ole mahdollisuutta ottaa poroja lisäruokinnan piiriin kylissä ilman suuria investointeja. Tämä toisi merkittävän muutoksen myös alueen Sompion ja Keminkylän metsäsaamelaiseen poronhoitokulttuuriin. Lisäksi porojen kesytäminen veisi sukupolvia. Jos poromäärää joudutaan vähentämään laidunten vähenemisen myötä, merkitsee se elinkeinon menetyksiä etenkin niille poronhoitajille, jotka ovat lähellä tukikelpoista eloporomäärää, sillä nämä henkilöt putoaisivat eläinlaitosten tuen ulkopuolelle, jos kaikilta leikattaisiin poroja samassa suhteessa.

Soklin alueella ja sen ympäristössä elää noin 2/3 paliskunnan poroista ympäri vuoden vapaasti laiduntaen. Nämä porot ovat käytännössä puoliviljejä, sillä ne ovat vain kaksi kertaa vuodessa kosketuksissa ihmisiin. Täten ne ovat erityisen herkkiä ihmistoiminnan aiheuttamalle häiriölle. Kevättalvella kun porot ovat heikoimmillaan talven jäljiltä ja viimeisillään kantavana (eli luontaisesti välttelevät turhaa stressiä ja energian kulutusta), ne kulkevat Soklin ja sen lähialueiden kautta vasomaan. Yksi tärkeimmistä vasoma-alueista sijaitsee Jänesaavalla, minne suunnitellaan kaivoksen rikastushiekka-allasta. Kaivos tulee tällöin vaikuttamaan niin, että vaatimet välttävät ihmistoiminnasta aiheutuvaa häiriötä ja siirtyvät rauhallisemmille alueille vasomaan. Myös pienten vasojen kanssa kesälaitumilla vaatimet tulevat todennäköisesti välttämään kaivoksen lähialueita. Kaivoksen vaikutuksesta menetetään siten suoraan ja epäsuorasti

vasoma-alueita ja kesälaitumia ja toisaalta myös laidunnuspaine paliskunnan muissa osissa kasvaa. Hirvasporot eivät ole yhtä herkkiä häiriölle ja voivat oleskella kesällä kaivosalueella räkkäsuojassa. Tällöin ne altistuvat onnettomuuksille. Rikasteen kuljetukset tulevat todennäköisesti aiheuttamaan merkittävän määrän porovahinkoja maantiellä, sillä tiettyinä vuodenaikoina porot voivat kerääntyä tielle (esim. räkkäsuoja) ja kulkea tietä pitkin tai sen yli. Lapin ELY:n selvityksen mukaan (2011) raskas liikenne aiheuttaa liikennesuoritteeseensa nähden kaksinkertaiset poroliikennevahingot.

Soklin malmion fosfaatti- ja niobimalmi sisältävät radioaktiivisia aineita, kuten uraania ja toriumia. Vaikka kaivosyhtiö väittää, että se ei aio niobia hyödyntää, on selvää, että se tullaan jossakin vaiheessa ottamaan mukaan tuotantoon. Tästä toiminnasta tulee aiheutumaan todennäköisesti merkittäviä haitallisia ympäristövaikutuksia. Poronlihan imago puhtaana luonnontuotteena ei kestä sitä, että siitä mitattaisiin radioaktiivisten aineiden aiheuttamaa säteilyä. Tämä vaikuttaisi kaikkeen poronlihan tuotantoon, myös muualla kuin Soklin alueella. Radioaktiiviset aineet ovat myös myrkyllisiä eliöille.

Kaivos tulisi myös huomattavasti vaikeuttamaan poronhoitotoimintaa. Soklin kaivoksen vaikutusalueelle sijoittuvat kaikki paliskunnan itäisen alueen porojen kuljetusreitit, jokien ylityspaikkoja, tärkeitä erotusaitoja, kämppiä ja laidunkiertoaitoja. Kaivos sijoittuu näin ollen elinkeinon keskeiselle toiminta-alueelle. Erotusaitoja jäisi kaivostoiminnan myötä kokonaan pois käytöstä, sillä poroja ei todennäköisesti voida kuljettaa sinne kaivosalueen kautta. Myös lähialueiden käyttäminen on epävarmaa estevaiikutusten ja toiminnan aiheuttaman häiriön vuoksi (poroja kuljetettaessa häiriötön ympäristö välttämättä). Myös joidenkin erotusaitojen käyttö tulee näin ollen vaikeutumaan. Olemassa oleviin laidunkiertoaitoihin tarvittaisiin muutoksia. Näin paliskunnan toiminta-alue ja vuosikymmenten investoinnit ja infrastruktuuri ja menettävät merkityksensä. Porojen käsittelyssä käytetään hyväksi niiden luontaista laidunkiertoa: porot käsitellään siellä, mihin ne kerääntyvät tai mitä ne kautta kulkevat. Erotusaidan siirtoa on lähes mahdotonta suunnitella etukäteen, sillä oikean paikan valinta riippuu siitä, millaiseksi porojen laidunkierto vuosien saatossa muodostuu. Siihen saakka elinkeinon toiminta alueella on epävarmaa ja työkustannukset ovat normaalia suuremmat (suunnittelu ja porojen kuljetusten ym. toiminnan onnistuminen).

Poronhoidon toiminnallisen kokonaisuuden rikkominen tuo mukanaan ongelmia ja haittoja, joita ei voi lieventää eikä korvata. Miten korvataan tuhansien porojen laidunten menetys, kun lisäruokinta ei ole vaihtoehto? Miten korvataan laidunten menetyksistä aiheutuva elinkeinon menetys elinkeinon harjoittajille? Miten korvataan vuosisatoja vanha alkuperäiskansakulttuuri nykyisille ja tuleville sukupolville, kun sen keskeisin säilymisen edellytys, poronhoidon harjoittaminen, tuhotaan kaivostoiminnalla (mm. elinkeinonmenetykset ja poronhoitokulttuurin muutos)? **Kaivostoiminta Soklissa tulee aiheuttamaan huomattavaa haittaa (PHL 2.2 §) Kemin-Sompion poronhoidolle, sen toimintaan ja sen keskeiseen toimintaympäristöön.** Kaivostoiminta Soklissa on näin ollen poronhoitolain vastaista. Kaivos aiheuttaa kaivoslain 50 § tarkoittamaan huomattavaa haittaa, jota ei voida poistaa lupamääräyksillä.

Määräykset poronhoidolle aiheutuvien haittojen vähentämiseksi

Yara on lausuntopyynnön liitteessä esittänyt keinoja, joilla se näkemyksensä mukaan vähentää Kemin-Sompion paliskunnalle aiheutuvia haitallisia vaikutuksia. Toisin kuin paperissa annetaan ymmärtää, yhdestäkään keinosta ei ole neuvoteltu eikä sovittu paliskunnan kanssa missään vaiheessa, vaan ne ovat kaivosyhtiön palkkaamien suunnittelijoiden oletuksia. Alueen paliskunta on ainoa asiantuntija haittojen

lieventämisen keinoista, ei kukaan muu. Kaivosyhtiön selvityksessä muun muassa väitetään, että kaivospiirin aluetta olisi pienennetty poronhoitoon kohdistuvien vaikutusten vuoksi. Tämä ei pidä paikkaansa, vaan syynä ovat luontoarvot. Myöskään erilliset Loitson ja Pierkulin louhosalueet eivät vähennä häiriötä porojen laiduntamiselle, koska niiden pohjoispuolelle on suunniteltu muuta kaivokseen liittyvää toimintaa, mikä häiritsee porojen liikkumista alueiden välistä (liite 1, kaivoksen layout -kartta).

Soklin kaivospiiritoimitus on kesken ja siinä ei vielä ole määrätty korvauksia paliskunnalle aiheutuvista haitoista. Myös kaivoksen muu luvitus on kesken, esimerkiksi ympäristölupa on valitusprosessissa. Kaivoksen perustamisesta ei ole myöskään kaivosyhtiön päätöstä. Käytännössä on erittäin vaikeaa näiden useiden erillisten keskeneräisten prosessien vuoksi yksilöidä tarkoin kaikkia vaatimuksia, koska moni asia kaivoshankkeen osalta on epävarmaa.

Yksilöidyt vaatimukset:

1. Neuvottelut

Kaivostoiminta on poronhoidon harjoittamiseen olennaisesti vaikuttavaa toimintaa. Annettavilla määräyksillä voidaan mahdollisesti joiltakin osin vähentää kaivostoiminnan aiheuttamia haittoja paliskunnalle. Tukesin tulee valtion viranomaisena neuvotella asianomaisen paliskunnan edustajan kanssa antaessaan määräyksiä yleisten ja yksityisten etujen turvaamiseksi (PHL 53 §). **Mikäli Kemin-Sompion paliskunta näkee tarpeelliseksi neuvotella viranomaisen kanssa yleisten ja yksityisten etujen turvaamisesta tällä hetkellä, tulee poronhoitolain 53 § mukaiset neuvottelut järjestää.**

2. Määräysten tarkistaminen

Koska kaivoksen luvitus ja kaivospiiritoimitus on kesken, mahdolliselle kaivostoiminnalle Soklissa ei voida tässä vaiheessa asettaa kaikkia määräyksiä poronhoidolle aiheutuvien haittojen vähentämiseksi. Esimerkiksi haittojen ja menetysten kompensoimisesta ei ole vielä selvyyttä. **Määräykset tulee käsitellä uudestaan, jos kaivoshanke etenee, hyvissä ajoin ennen kaivoksen rakentamistöiden käynnistämistä.** Viimeistään siinä vaiheessa Tukesin on neuvoteltava paliskunnan kanssa poronhoitolain 53 § mukaisesti.

3. Vakuudet

Kaivosyhtiön ehdottama vakuus nykyiselle toiminnalle on 217 000 euroa ja toiminnan mahdollisesti käynnistyessä kaivantojen aitaamisen ja varoituskylttien osalta 272 800 euroa. Summat ovat täysin alimitoitettuja ottaen huomioon kaivospiirin ja toiminnan laajuus ja se, että malmi tullaan myös rikastamaan alueella. **Vakuudet tulee määrätä riittävän suuriksi, jotta ne kattavat alueiden turvalliseksi saattamisen (ks. seuraava kohta) kaikissa tilanteissa, myös ajan kuluessa ja kustannusten kohotessa** (vakuuden tulee kattaa kulut niin nyt kuin esim. 10 vuoden päästäkin).

4. Kaivoksen toimintojen aitaaminen ja muut suojaustoimet

Toisin kuin kaivosyhtiön selvityksessä sanotaan, paliskunnan mukaan kaivospiirillä tällä hetkellä olevia monttuja ja kaivantoja ei ole aidattu tai merkitty maastoon. Muutenkin lippusiimalla merkintä, mikä selvityksen mukaan olisi jo tehty, on erittäin vaarallinen poroille, sillä siimat tarttuvat sarviin ja pahimassa tapauksessa niihin kertyy myös muuta painavaa, esimerkiksi tolpat, jolloin poro näännyy tai kurotuu kuoliaaksi. Kaivospiirillä on myös alueen poronhoitajien kertoman mukaan pystyissä noin metrin

korkeita metallisia kairausputkia, joihin voi särkeä maastoajoneuvonsa. Kyseisistä kairausputkista myös pulppuaa vettä ainakin keväisin. **Kaivostoiminnan suojaustoimenpiteet tulee määrätä sellaisiksi, että ne ovat poroille ja poronhoitajille turvallisia. Niiden toteutusta tulee valvoa.** Poroille turvallisempaa on monttujen aitaaminen ja kairausputket tulee katkaista maata myöten ja tulpata.

Kaivosyhtiön selvityksessä sanotaan, ettei kaivoksella voida tehdä geoteknisiä selvityksiä, koska kaivospiiritoimitus on kesken. Alueella on kuitenkin kaivettu koemielessä kesällä 2019. Kaivamisesta ei oltu tehty ilmoitusta Lapin ELY-keskukselle. Herääkin kysymys, onko Tukes ollut niistä tietoinen ja olisivatko ne vaatineet ilmoitusta, lupaa tai kaivoskirjaa?

Kaivosyhtiön selvityksen mukaan kaivosalue tullaan aitaamaan ja aitaamiseen on arveltu riittäväksi 17 km 150 cm korkea verkkoaitaa. Tällaisen aidan kustannusarvio on kaivosyhtiön mukaan noin 214 000 euroa (alv 0%). 150 cm korkea aita ei tule riittämään tulevaisuuden lumitalvina, kun ilmastonmuutos lisää lumisateita, kun se olisi peittynyt moneen kertaan jo kuluneenakin talvena. Aidan tulee olla riittävän korkea, vähintään 2 metrinen. Aidan kunnossapitoon ja korotustarpeisiin tulee varautua vuosittain. Aidassa tulee olla mahdollisimman vähän portteja, jotta niiden kiinnipysymistä pystytään valvomaan. Selvityksen mukaan aitaamista ei aiota tehdä rikastushiekka-aitaille, mikä johtaa siihen, että poroja voi mennä alueille esim. räkkäaikana (altaat sijaitsevat kevät- ja kesälaitumilla) ja jäädä kiinni lietteeseen ja menehtyä, kuten on tapahtunut muilla kaivoksilla. **Näin ollen 17 kilometriä aitaa ei tule mitenkään riittämään alueiden suojaamiseksi ja suunniteltu 150 cm aita olisi liian matala.** Selvityksessä arveltu noin 12 500 euroa/km ei näin ollen ole riittävä summa kaivosalueen aitaamiseen varautumiseen. Esimerkiksi Kevitsassa tehtiin viime vuonna uutta poroaitaa, joka oli 170 cm korkea ja sen hinta oli noin tuplaten, reilut 24 000 euroa/km. Varsinaisen aidan lisäksi kaivosalueella voidaan tarvita pyyntiaitoja, joiden avulla kaivosalueelle menneet porot saadaan pyydettyä kiinni ja lastattua autoon poiskuljettamista varten.

Kaivoksen toimintojen aitaaminen tulee toteuttaa niin, että se todella suojaa poroja, ja että porot saadaan alueelta turvallisesti pois. Myös rikastushiekka-allas tulee aidata. Vakuus aitaamisen osalta tulee määrätä niin suureksi, että se kattaa aitojen todelliset kulut. Aidan kunnossapidon vastuu on määrättävä kaivosyhtiölle niin että aita on jatkuvasti kunnossa (esim. hirvet ja tykky rikkovat aitaa). Aitatöiden suunnittelu ja toteutus tulee tehdä yhteistyössä paliskunnan kanssa, sillä heillä on todellinen asiantuntemus riittävistä aitaratkaisuista ja intressi porojensa suojaamiseen.

5. Tieyhteydet

Useat alueen tiet, joita pitkin pääsee pohjois-, itä- ja länsipuolelle kaivosta, sijoittuvat kaivospiirin alueelle. Poronhoitajien on välttämätön päästä alueille ympäri vuoden erilaisissa tehtävissä. **Kulkuyhteydet tulee suunnitella niin, että pääsy on mahdollista ilman, että joudutaan kulkemaan kaivosalueelle ja tarvitaan erillisiä lupia tai saattajia** kulkemiseen, sillä se hidastaa ja vaikeuttaa kulkemista kohtuuttomasti.

6. Korvauskysymykset

Soklin kaivostoiminnalla on toteutuessaan huomattavia haitallisia vaikutuksia poronhoidolle. Kesken oleva Maanmittauslaitoksen kaivospiiritoimitus sekä Vaasan hallinto-oikeudessa oleva valituksenalainen ympäristölupa ovat keskeisiä prosesseja porotaloudelle aiheutuvien haittojen korvaamisen osalta.

Tässä vaiheessa ei ole esimerkiksi vielä tiedossa mitä korvausasioita ratkaistaan kaivospiiritoimituksessa, joten on mahdotonta käsitellä korvauskysymyksiä tässä vaiheessa yleisten ja yksityisten etujen määrittämisen osalta. Paliskunnan kanssa on neuvoteltava ja määräykset käsiteltävä uudelleen siinä vaiheessa, kun se on uusien tietojen pohjalta mahdollista.

7. Määräysten valvominen

Kaivosyhtiölle annettujen määräysten noudattamista tulee valvoa. On epäselvää, miten esimerkiksi tämänhetkisiä määräyksiä valvotaan, sillä kuten mainittu, alueella on vaaranpaikkoja poroille ja poronhoitajille.

PALISKUNTAIN YHDISTYS

Anne Ollila
toiminnanjohtaja

ma/ao